

ЛЮДИНА ТА ПОШУКИ СЕНСУ ІСНУВАННЯ В ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Загальна характеристика провідних тенденцій прози другої половини ХХ ст.

У 1918 р. закінчується Перша світова війна, а в 1945 р. скінчилася Друга світова війна, після якої виникає двополюсний світ: формується два воєнно-політичні блоки, які починають протистояння один одному. Двополюсність світу вплинула також на літературний процес. *"Література ніколи не була такою могутньою, гострою, напруженою, як життя, а сьогодні й поготів. Щоб передати жорстокість життя, література мусить бути в тисячу разів жорстокішою, жахливішою"*, – стверджував румунсько-французький письменник другої половини ХХ ст. **Ежен Йонеско**.

Початок другої половини ХХ ст. ознаменовано осмисленням гіркого досвіду світових воєн, які помітно вплинули на літературу другої половини ХХ ст., адже пів Європи лежало в руїнах, а кількість людських жертв вимірювалася мільйонами. Людство ледь-ледь оговтувалося від шоку, спричиненого злочинами німецького нацизму й радянського сталінізму, що зумовило песимістичне сприйняття дійсності. Яскравим явищем цієї літератури є творчість німецького письменника **Генріха Белля**. Свої думки він виклав в оповіданні **"Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..."**, де головний герой замислюється над тим, за що, власне, він воював і за які ідеали його скалічено. Серед письменників, які розробляли подібну тематику, був видатний німецький драматург **Бертольд (Бертольт) Брехт**. На ці теми він написав драми **"Життя Галілея"**, **"Матінка Кураж та її діти"** тощо. Зокрема, у драмі "Життя Галілея" Брехт порушує проблему відповідальності вченого за свої відкриття.

Роздуми над тим, що таке людина і світ, у ситуації, коли основоположні ідеали західної цивілізації (гуманізм, віра у людину як "вінець творіння", її розум, у науково-технічний і суспільний прогрес тощо) було поставлено під сумнів, сприяли розвитку філософії та літератури екзистенціалізму. Вищою життєвою цінністю екзистенціалісти вважають свободу особистості. Існування людини вони трактують як драму особистості, приреченої на вигнання у Всесвіті й відчуження від людей. Не випадково саме тоді зросла роль інакомовності, параболічності у літературних творах, поглибився їхній алегоричний зміст, про що свідчать асоціації, натяки й перестороги.

Це можна сказати не лише про твори європейських письменників, але й про **американського** письменника **Ернеста Гемінгвея**. Філософський підтекст його творів розкривається поступово ("принцип айсберга"). Зокрема, у повісті **"Старий і море"** за зовні простим сюжетом (старий Сантьяго впіймав, але не зміг довести до берега рибу) прихований такий асоціативний потенціал, що кількість коментарів до твору вже значно перевершила його обсяг.

Прикметним явищем стає також вихід на світову авансцену літератури **Латинської Америки**. У 1960-ті рр. розквітає латиноамериканський **роман**. Його найяскравіші представники: **Габріель Гарсія Маркес** (Колумбія), **Мігель Астуріас** (Гватемала), **Алехо Карпентьєр** (Куба), **Карлос Фуентес** (Мексика), **Хуліо Кортасар** (Аргентина), **Маріо Варгас Льоса** (Перу) та ін. Саме в Латинській Америці розцвів **магічний реалізм** як метод зображення дійсності, у якому раціонально-логічна картина світу химерно поєднується з алогічними, міфологічними формами її інтерпретації.

Від другої половини ХХ ст. дедалі помітнішою стає література **Японії**. У 1968 р. першим поміж японських письменників, хто отримав Нобелівську премію, став **Ясунарі Кавабата**, а 1994 року нобелівським лауреатом з літератури став **Кендзабуро Ое**. Популярність сучасного японського письменника **Харукі Муракамі** – ще одне свідчення зацікавлення японською культурою та літературою у світі.

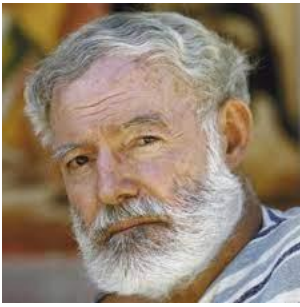
Отже, історія та життя ХХ століття повністю підтвердили слушність думки **Гете** про настання "епохи світової літератури".

Домашнє завдання: прочитати за підручником ст.182 - 183

<https://shkola.in.ua/1109-zarubizhna-literatura-11-klas-kovbasenko-2019.html>

Відеоурок: <https://www.youtube.com/watch?v=C95qsItbSqY>

Віхи життя й творчості Е. М. Гемінгвея та "кодекс честі" героїв його творів

Ернест Міллер Гемінгвей, на прізвисько **Рара** – відомий американський письменник і журналіст, лауреат Нобелівської премії з літератури **1954 року** й лауреат Пулітцерівської премії **1953 року**. Здобув широку популярність завдяки своїм романам та оповіданням, а також завдяки активному та наповненому пригодами життю. Його лаконічний і насичений стиль оповіді відіграв значну роль у літературі ХХ століття. Багато з його праць вважаються класикою американської літератури. Народився Ернест Гемінгвей **21 липня 1899 р.** у родині лікаря в невеликому містечку **Оук-Парк** у передмісті **Чикаго** (штат Іллінойс,

США). Майбутній письменник ріс у культурній родині, і батьки, кожен по-своєму, намагалися спрямувати його інтереси. Батько хлопця, Кларенс Гемінгвей, працював дерматологом, а його мати, Грейс Голл, була оперною співачкою, вчителькою музики й художницею. Майбутнє сина вона теж пов'язувала з музикою і тому змушувала його співати у церковному хорі та грати на віолончелі. Малий Ернест зовсім не хотів музикувати чи співати, але мусив відвідувати уроки музики. Вже дорослим Гемінгвей часто стверджував, що ненавидів свою матір за це, але пізніше він таки відзначав, що уроки музики були корисними для його творчості. Літературне покликання Гемінгвея виявилось ще в шкільні роки.

Одного дня тато подарував сину рибальське знаряддя й відтоді рибальство та полювання супроводжуватимуть письменника впродовж усього його життя. А в 1911 році, коли Ернесту виповнилося 12 років, дідусь подарував йому однозарядну рушницю 20-го калібру і цей подарунок зміцнив дружбу діда і онука. Хлопчик обожнював слухати розповіді дідуса й на все життя зберіг про нього добрі спогади, часто переносючи їх у свої твори в майбутньому.

Що таке горе й злидні, Ернест пізнав ще в дитинстві, коли батько брав його із собою до хворих із різних верств суспільства, а також до індіанської резервації. Це вплинуло на формування його світогляду й життєвої, а згодом і творчої позиції.

Родина Гемінгвейів не мала великих статків, але діти здобули хорошу освіту. Проте Ернест, маючи неабиякі здібності до навчання, гарні стосунки з учителями й учнями, марив лише пригодами, тим, що вважав "справжнім" життям, і збайдужів до науки. Закінчивши **1917 р.** школу,

він вирішив не вступати до університету, а переїхав до Канзасу, де влаштувався працювати у місцевій газеті "**Star**". Йому тоді виповнилося 18 років, а США вступили у **Першу світову війну** на боці **Антанти**, тож Ернест рішуче заявив, що йде на фронт добровольцем.

Через поганий зір(пошкоджене під час занять боксом око) йому довго відмовляли, але хлопець зумів потрапити на Італійський фронт, записавшись шофером-добровольцем Червоного Хреста. У перший же день перебування в Мілані Ернеста й інших новобранців прямо з потяга послали розчищати територію підірваного заводу боєприпасів. Через кілька років він описав свої враження від першого зіткнення з війною у своїй книзі "**Прощавай, зброе!**"

Незабаром Гемінгвей опиниться на передовій, зголосившись підвозити продукти солдатам просто в окопи. А в ніч на **9 липня 1918 року** він, рятуючи пораненого італійського снайпера, потрапив під вогонь австрійських кулеметів і мінометів, був тяжко поранений під Фоссальта-ді-П'яве, але незважаючи на свої ушкодження, залишився допомагати пораненим солдатам. Згодом письменник сказав так про цей випадок: *"Коли ти йдеш на війну хлопчиком, маєш величезну ілюзію безсмертя. Вбивають інших; не тебе... Але потім, коли тебе серйозно раять уперше, ти втрачаєш цю ілюзію і знаєш, що це може статися і з тобою"*.

Незабаром Гемінгвея перевезли до Мілана, де прострілений колінний суглоб лікарі замінили на алюмінієвий протез. У військовому шпиталі Ернест закохався у медсестру Агнес фон Куровські, яка не відповіла йому взаємністю. Ця відмова сильно вплинула на нього, і в подальших стосунках він кидав жінок, перш ніж вони кидали його (Гемінгвей був одружений чотири рази), бо дуже боявся прив'язатися й бути покинутим.

21 січня 1919 року Гемінгвей повернувся у США. Про нього писали всі центральні газети як про першого американця, пораненого на італійському фронті. Король Італії нагородив його срібною медаллю **"За військову доблесть"** і **"Військовим хрестом"**.

Після війни Ернест почав працювати журналістом у Чикаго й повернувся до своїх літературних експериментів. Тоді ж він перший раз одружився з **Елізабет Гедлі Річардсон**.

У Парижі, куди його відрядила газета **Toronto Star**, Гемінгвей познайомився з такими літературними корифеями, як Ф. С. Фітцджеральд, Гертруда Стайн, Езра Паунд, що високо оцінили праці юнака. У Парижі Ернест також бачився із Дж. Джойсом. Гемінгвей описав ці події у своїх мемуарах **"Свято, яке завжди з тобою"**. Париж став основним місцем проживання письменника, однак він дуже багато подорожував, бо захоплювався гірськими лижами, полюванням і рибальством.

Перший по-справжньому письменницький успіх прийшов до Гемінгвея **1926 р.** після виходу у світ **"І сонце сходить"** (**"Фієста"**) – песимістичного, але водночас блискучого роману про **"втрачене покоління"** французьких та іспанських репатріантів 1920-х років. Післявоєнні роки Хемінгвей повністю присвятив літературі.

У **1933 році** вийшла збірка його оповідань **"Переможцю не дістається нічого"**, яка остаточно утвердила Гемінгвея в очах читачів як виняткового автора коротких оповідань. До найвідоміших з них належать **"Вбивці"**, **"Коротке щасливе життя Френсіса Макомбера"** й **"Сніги Кіліманджаро"**. Йому приписують введення до літератури поняття *"принцип айсберга"*.

"Принцип айсберга", або "теорія айсберга" – концептуальний художній спосіб зображення подій, при якому на поверхні твору міститься лише невелика кількість інформації, необхідної для розуміння ідеї твору, в той час, як більша частина інформації прихована. За аналогією до айсберга, який має надводну(видиму) частину й підводну(невидиму), у художньому творі змальовується тільки видима частина льодовика, а невидиму, тобто підтекстну, читачу треба досягнути самостійно.

Любов Гемінгвея до Іспанії та кориди відбилася у романі **"Смерть після полудня"** (1932 р.). Він дуже переймався Громадянською війною в Іспанії середини 1930-х років і навіть організував збір жертв на користь республіканців, що воювали проти генерала Франко.

Військова тема була однією з найулюбленіших у творчості Гемінгвея. Враження від війни знайшли відбиток у його відомому романі **"По кому подзвін"**, написаний **1940 року**. Цей роман багато критиків вважають за найкращу роботу письменника. З початком Другої світової війни Гемінгвей відновив свою журналістську діяльність, переїхавши до Лондона. Він завжди опинявся в найгарячіших точках та був свідком подій, які згодом стали хрестоматійним матеріалом. Тому його записи мають не лише літературну, але й історичну цінність.

Після війни письменник переїхав на **Кубу**, де відновив літературну діяльність. Він знову починає подорожувати й **1953 року** десь в Африці потрапляє у серйозну авіакатастрофу. Того ж року Ернест Гемінгвей отримав **Пулітцерівську премію**, а **1954 року** – **Нобелівську премію** з літератури "за майстерність у мистецтві оповіді, що її він нещодавно виявив у повісті **"Старий і море"**, а також за вплив, який він справив на стиль сучасної прози"

У **1959 році** до влади на Кубі прийшов диктатор **Фідель Кастро** і **1960 року** письменник повернувся до **США в Айдахо**. Останні роки життя Хемінгвей страждав на тяжку депресію й розладами психіки на тлі цирозу печінки, що розвинувся від зловживання алкоголем, і лікувався в клініці Майо в Рочестері (штат Міннесота). Але після повернення з лікарні **2 липня 1961 року** Гемінгвей вкорочує собі вік у власному будинку, вистріливши в лоба з мисливської рушниці, яку колись подарував йому дідусь.

Гемінгвея було поховано **5 липня 1961 року** в Айдахо на кладовищі **Кетчум**.

Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті "Старий і море"

Повість **"Старий і море"** – останній твір, опублікований за життя Гемінгвея, певний логічний підсумок його творчості. Задум повісті визрівав упродовж тривалого часу. Гемінгвей був завзятим рибалкою. Одного разу риба вагою три центнери затигла його човен далеко в море.

Письменник тоді переміг і повернувся живим, але на все життя запам'ятав відчуття боротьби на межі життя й смерті, яке відтворив у повісті "**Старий і море**". Згодом у нарисі "**На блакитній**

воді" (1936 р.) він описав схожий епізод із кубинським рибалкою. Саме на Кубі свого часу Гемінгвей познайомився з **Грегоріо Фуентесом**, моряком із селища **Кохімар**, з яким вони разом полювали на німецькі субмарини. Фуентеса вважають одним із прототипів старого **Сантьяго**, героя повісті-притчі "**Старий і море**". Його любили показувати туристам (помер він уже на початку нового тисячоліття, доживши до 104 років!). Звісно, Сантьяго не є копією Грегоріо, це збірний образ, що увібрав у себе риси багатьох людей, проте, за словами Гемінгвея, саме Фуентеса він "уявив собі за подібних обставин", тобто під час двобою з велетенською рибою.

Остаточний текст повісті "**Старий і море**" опубліковано через шістнадцять років – у вересні 1952 р. Розійшлося понад п'ять мільйонів примірників журналу з цим твором – успіх неймовірний.

У уста головного героя повісті автор вкладає важливі запитання про життя і смерть. Старий напівписьменний кубинський рибалка розмірковує про важливі речі на неосяжних водних просторах, не знаючи, чи повернеться додому живим. Сантьяго запитусь: "*А що, коли б людині щодня треба було вбивати місяць?...І місяць тікав би від неї. Або коли б вона мусила щодня гнатися за сонцем, щоб убити його? Отож ми ще не такі безталанні*". Ці роздуми героя асоціативно пов'язані з міфологічною мудрістю тисячоліть, коли людина пояснювала світ і Всесвіт за допомогою нестримного фантазування.

Митець трагічного світовідчуття, Гемінгвей протиставив несправедливості та хаосу життя віру в людину, в її духовні сили і здатність до подвигу. Свою віру в людину він утілює у "позачасовій" повісті-притчі "**Старий і море**", що стала своєрідним підсумком творчості письменника.

Символіка образів та ознаки притчі у повісті

*"Якщо письменник знає те, про що пише, то він може пропустити багато з того, що знає, і якщо він пише правдиво, то читач відчує все пропущене так само ясно, нібито автор сказав про це. Велич руху айсберга в тім, що він лише на одну восьму здійснюється над водою", – зауважив Ернест Гемінгвей. Ця метафора надається до його повісті "**Старий і море**", яку називають **притчею**.*

Що ж у ній читач бачить "на поверхні", "над водою", а що приховано в невидимих око глибинах?

"Надводна частина айсберга": старий рибалка Сантьяго, який упродовж 84 днів не спіймав жодної рибини, за що отримав прізвисько **salao** (ісп. *невдаха*), на 85-й день знову вийшов у море, упіймав неймовірно велику рибу. Однак поки він повертався додому, рибу, прив'язану до човна, з'їли акули.

"Підводна частина айсберга": всі конкретні образи: старого, моря, рибини, хлопчика, левів, акул, сонця, місяця, зірок, човна, вітрила тощо, – в тексті набувають притчового, філософсько-символічного звучання. І ці образи-символи передають напруженість протистояння і водночас уособлюють нерозривну єдність. Так стверджується думка про взаємозв'язок усього живого на землі: людей, тварин, птахів, риб... Водночас виявляється один із парадоксів життя: людина змушена полювати на живі створіння, убивати їх. "*Добре, що нам не треба замірятися вбити сонце, місяць чи зорі, – розмірковує старий рибалка, який усе життя займався риболовлюю, – досить і того, що ми живемо біля моря й убиваємо своїх щирих братів*". Це один із найсильніших моментів у творі.

Образи **акул** у творі іноді тлумачать як **символ перешкод** на життєвому шляху людини. Водночас вони є ще й **відплатою моря**, Природи ("помста Посейдона?") хижаків-убивць – **людині**. Отже, у "**життєвому морі**" кожна людина має свою **мету** ("**рибу**"), проте на неї чатують вороги та **перешкоди** ("**акули**"), утім існує й надія на **майбутнє** ("**хлопчик**", дитина як символ початку людського життя)

Центральними образами у повісті є образи **Сантьяго** й **Маноліна**, між якими існує цікаве співвідношення. З одного боку, вони протилежні: **старість** символізує **вечір**, а **юність** – **ранок** життя. З іншого – хлопчик **Манолін** – це ніби продовження старого **Сантьяго**, оскільки він забезпечить йому безсмертя, отримавши разом із досвідом і частку душі старого. Тож не випадково репліка рибалки – *"Ех, якби ж то зі мною був хлопець!"* – рефреном звучить у повісті. І **Манолін** таки не кинув **старого невдачу** (адже здобичі той таки не привіз). У фіналі твору читаємо: *"А нагорі, у своїй хатині при дорозі, старий знову спав. Він спав так само долілиць, і біля нього, пильнуючи його сон, сидів хлопець. Старому снилися леви"*.

У повісті втілилися найхарактерніші особливості стилю письменника: зовнішня простота, сувора об'єктивність, стриманий ліризм і глибинний змістовий підтекст, – усі ті гемінгвеївські інтонації, що справили відчутний вплив на сучасну прозу.

Галерея

Родина Гемінгвей, 1905 рік

Будинок Гемінгвейв в Оук-Парку

Гемінгвей з сином "Бамбі"

Гемінгвей на Кубі, 1940 рік

Гемінгвей з рушницею, Айдахо, жовтень 1941 р.

Ернест Гемінгвей і марлін. Куба. Літо 1934

Домашнє завдання: прочитати за підручником ст. 184 – 205

<https://shkola.in.ua/1109-zarubizhna-literatura-11-klas-kovbasenko-2019.html>

Відеоурок: <https://www.youtube.com/watch?v=o0g2ZBjixGw>

Екранізація повісті: <https://eneyida.tv/4786-staryy-i-more.html>

Література Латинської Америки

Певний час письменники Латинської Америки перебували на периферії світового літературного процесу. Проте у **1960-х рр.** все різко й докорінно змінилося: до нього увірвалася плеяда талановитих латиноамериканських митців, яких тоді жартома назвали "літературною збірною світу". Серед світових зірок літератури засяяли такі, як чилієць **Пабло Неруда**, бразилець **Жоржі Амаду**, аргентинці **Хорхе Луїс Борхес** і **Хуліо Кортасар**, кубинець **Алехо Карпентьєр**, перуанець **Маріо Варгас Льюса** і, звичайно ж, колумбієць **Габріель Гарсія Маркес**.

Ці письменники творили національну літературу, шукали власні шляхи художнього вираження, уникаючи сліпого наслідування європейських або північноамериканських традицій. Тож "латиноамериканський літературний бум", або "карибське диво" (бо всі країни, звідки походили згадані письменники, розташовані у басейні **Карибського моря**), є свідченням того, що для справжнього таланту не існує ані центру, ані периферії, а справжнє мистецтво не залежить ані від економічної, військової чи політичної потужності країни, ані від якихось особливих умов розвитку культури.

Найяскравішим представником латиноамериканської літератури, що визрівала упродовж кількох століть, став **Габріель Гарсія Маркес**, твори якого надзвичайно популярні сьогодні.

Життєвий і творчий шлях Г. Г. Маркеса

Габріель Гарсія Маркес (Габріель Хосе де ла Конкордія Гарсія Маркес, псевдонім **Габо**) - колумбійський письменник-прозаїк, журналіст, видавець і політичний діяч; лауреат Нойштадтської літературної премії **1972 року** та Нобелівської премії з літератури **1982 року**. Представник літературного напрямку «*магічного реалізму*». Його ім'я стоїть поряд з іменами **Хорхе Луїса Борхеса**, **Маріо Варгаса Льюси**, **Хуліо Кортасара** як одного з найвизначніших письменників Латинської Америки ХХ століття.

Г. Г. Маркес народився **6 березня 1927 р.** в старовинному провінційному містечку **Аракатака**, (провінція Магдалена, Колумбія) й був одним із шістнадцяти синів місцевого телеграфіста.

Батько працював у дві зміни й удома бував рідко, тому дуже рідко спілкувався з дітьми та опікувався ними. Маму Габріель обожнював, але у неї, крім нього, було ще купа дітей, і хлопчикові завжди не вистачало її уваги.

У дитинстві його виховували батьки матері. Саме вони познайомили майбутнього письменника з таємницями й легендами їхнього краю, з його культурними й мовними особливостями, що в подальшому стали важливою частиною його творчості. Бабуся Транкіліна – жінка ХІХ століття, горда, цнотлива, заправляла усім в домі (вона стала прототипом і з'являлася у багатьох романах Маркеса в образах жінок, що стоять біля витоків роду), а дід – полковник, учасник громадянської війни 1899 – 1903 років (теж воскресав чи не в кожному творі онука).

У **1940 р.** 12-річний Габріель отримав стипендію і почав навчання в єзуїтському коледжі містечка **Сіпакіра**, що за 30 км на північ від столиці Колумбії – **Боготи**. Після закінчення коледжу майбутній письменник **1946 р.** вступив до **Національного університету Колумбії** на юридичний факультет. Проте Маркеса з фантастичною силою тягло до літератури, тож він вирішив перечитати все найкраще зі світової літератури, а також почав друкувати свої твори у студентському журналі. Західноєвропейську й американську літературу юнак знав чудово. Перше своє оповідання "**Третя смиренність**" дев'ятнадцятирічний Габріель написав під впливом новели "Перевтілення" Ф. Кафки й опублікував його **1947 року**. Маркеса вразила манера викладу автора новели: Кафка розповідав про фантастичну подію, як про щось цілком буденне. Згодом Маркес почав використовувати такий прийом у своїх творах.

У **1948 р.** внаслідок убивства лідера ліберальної партії атмосфера в столиці ускладнилася, і Габріель Маркес переїхав у **Картахену**, де намагався продовжити заняття. Але адвокатська кар'єра його мало приваблювала, а невдовзі він зовсім відмовився від неї і звернувся до журналістики.

У **1951 р.** вийшла повість "**Опале листя**", в якій уперше з'являється містечко **Макондо**, що так нагадує рідну Аракатаку. Разом зі світом Макондо приходять і тема самотності, центральна для всієї творчості Маркеса. У **1954 р.** Маркес повернувся до Боготи, де працював у газеті "**Ель Еспектадор**", а за рік став її кореспондентом у Європі. Як кореспондент цієї газети він побував у Польщі, Італії, Франції, Венесуелі та пізніше в США.

Захоплення за часів юності однією дівчиною стало для Маркеса визначальним на всі роки. То була **Мерседес Ракель Барча Пардо**, народжена в селищі **Маганга**, на березі річки **Магдалени**. Її мати була колумбійкою, з сім'ї фермерів. А в жилах батька текла змішана палестинсько-єгипетська кров. Маркес вважав, що саме від предків-єгиптян дісталася Мерседес "*таємнича краса нільської змії*". Сім'я часто переїжджала, але для дочки завжди вибирали найпрестижнішу і строгу католицьку школу, де та завжди вчилася на відмінно, багато читала й захоплювалася романами й поезією. У **1945 р.** сім'я Мерседес перебралася в **Сукре**, в якому тоді жили батьки Маркеса з молодшими дітьми. Батько дівчини відкрив там аптеку, і сім'я

оселилася біля центральної міської площі, неподалік від будинку сім'ї Маркеса. Під час канікул у 1945 – 1946 роках Габрієлю вдалося познайомитися з Мерседе, в яку до нестями закохався. Цілуючи на прощання їй руку, він сказав: "*Тільки зараз я зрозумів, що всі вірші, які я написав, були присвячені Вам. Будьте моєю дружиною!*"

Через 13 років після першої зустрічі Маркес одружився з Мерседес, яка у шлюбі народила синів Гонсало і Родріго

Поряд із кореспондентською діяльністю Маркес почав писати оповідання й кіносценарії, а **1961 р.** він опублікував повість "**Полковнику ніхто не пише**". Проте світове визнання письменнику приніс роман "**Сто років самотності**", виданий **1967 р.** Чилійський поет Пабло Неруда назвав цей роман найкращим іспаномовним романом з часів Дон Кіхота, і вже **1982 року** Маркесу було присуджено **Нобелівську премію з літератури**: "*за романи й оповідання, в яких фантазія й реалізм поєднані у світі уяви, що віддзеркалює життя й конфлікти цілого континенту*".

На схилі літ **Габрієля Маркеса** почали переслідувати хвороби, давалися взнаки невтомна праця, переїзди-мандрівки та життєві звички письменника. Під час роботи Маркес нерідко викурював по три пачки цигарок на день, ймовірно, це стало причиною виникнення **ракової пухлини у легенях**, яку виявили у **1989 р.** За прогнозами лікарів йому залишалося жити близько року, проте його прооперували, а після лікування і вірної турботи дружини Мерседес Маркес одужав. На першій же прес-конференції, даній після одужання, Габрієль Гарсія Маркес повідомив, що більше не писатиме: "*Тепер я тільки чоловік Мерседес ... я належу їй повністю*". У **1999 р.** Маркесу поставили новий діагноз – **лімфома** зі злоякісним клінічним перебігом. Йому знову довелося перенести складні операції в США та Мексиці й довгий курс лікування.

Хоч Маркес повідомляв, що більше не писатиме, любов до літератури взяла гору, і він продовжив писати. У **2002 р.** вийшла друком перша книга зі запланованої біографічної трилогії – "**Жити, щоб розповісти про це**", що стала бестселером в іспаномовному світі, а в серпні **2004 р.** Маркес продав права на екранізацію свого роману "**Кохання під час холери**" голлівудській кінокомпанії "**Stone Village Pictures**". Фільмування відбувалося **2006 р.** в **Картахені**, що на карибському узбережжі Колумбії.

У **2007 р.** **IV Міжнародний конгрес іспанської мови** визнав його роман "**Сто років самотності**" другим за важливістю іспаномовним твором після "Дон Кіхота" Сервантеса.

Останні роки давалися йому все важче та важче, оскільки до звичних болячок додалася хвороба **Альцгеймера**: бували дні, коли Габрієль не реагував ні на що, не впізнавав навіть синів і брата. І тільки Мерседес він впізнавав завжди. На початку березня **2014 р.**, в День свого народження, Габрієль Маркес вийшов зі свого будинку для спілкування з журналістами та шанувальниками, які хотіли відсвяткувати цей день зі своїм кумиром. Але, як виявилось, це була остання публічна поява письменника.

17 квітня 2014 р. Габрієль Гарсія Маркес помер на 88-му році життя від пневмонії у своєму будинку в Мехіко. Його тіло було піддано кремації в п'ятницю **18 квітня** в ході закритої церемонії за бажанням сім'ї, а через два роки поховано в склепі університету Картахени.

Специфіка "магічного реалізму" Г. Г. Маркеса.

Синтез реального й фантастичного в оповіданні Г. Г. Маркеса "Стариган із крилами"

До приметних рис латиноамериканського магічного реалізму належать: химерне переплетіння елементів реальності та фантастики; незвичний для європейців синтез художньо-естетичних здобутків культури сучасної Латинської Америки з мотивами та образами індіанської, негритянської та іспанської міфології; експресивна метафоричність, тяжіння до символічних узагальнень і притчової манери оповіді; несподівані, "не прогнозовані" (логічно "не вмотивовані") повороти сюжету тощо.

Усе це є характерним для оповідання "Стариган із крилами" (1968 р.), що увійшло до збірки *"Неймовірна та сумна історія про простодушну Ерендіру та її безсердечну бабусю"* (1972 р.). Автор цілком буденним тоном, як про щось звичне і навіть пересічне, оповідає про надзвичайну подію: на подвір'я до поліцейського Пелайо та його дружини Елісенди впав ангел! І було це не якесь величне осяйне творіння чи маленьке благоліпне дитя з крильцями, а "старенький дід, який упав обличчям у грязюку, борсається там, але не може підвестися, бо йому заважають великі крила»".

Відображення моральної деградації людства та символічний зміст образу янгола

На початку ХХ ст. розгубленість і страх людини перед реальним життям Ф. Кафка утілює у химерному "перевтіленні" Грегора Замзи на комаху. А через півстоліття його послідовник Гарсія Маркес підкреслив схожість старого ангела з різноманітними тваринами і птахами.

Найбільше в оповіданні вражає примітивність мислення людей, думки й дії яких доходять до абсурду: ангелів вважають сезонно небезпечними; священник дратується через нерозуміння ангелом латини; на ангелі заробляють гроші, щоб від ангелів же захистити вікна, щоб ті не залітали; Елісенда бідкається, що їй "вже несила жити в цьому пеклі, повному ангелів"... Тобто людський рід дійшов краю: ангел, посланець Раю, асоціюється вже із Пеклом. Отже, світ перевернувся: Пекло наповнилося ангелами, а людство не чекає і не бажає зустрічі з високим і безгрешним.

Хоч не з міркувань гуманності, але Пелайо усе ж пожалів ангела й відніс його в повітку, де той оклигав і врешті відлетів. Отже, не так вже й багато стариганові було треба – вияву щирих людських почуттів, доброти й милосердя, яких, на превеликий жаль, так мало залишилося у мешканців селища. Проте автор зрештою залишає і героям твору, і людству промінчик надії...

Галерея

Склеп Г. Г. Маркеса, університет Картахени.

Ілюстрація до роману "Сто років самотності"

Ілюстрація до оповідання "Стариган із крилами"

Домашнє завдання: прочитати за підручником ст. 206 – 214

<https://shkola.in.ua/1109-zarubizhna-literatura-11-klas-kovbasenko-2019.html>

Відеоурок: <https://www.youtube.com/watch?v=La5IwOMiY28>

Аудіокнига: https://www.youtube.com/watch?v=w14r_5zLKoY

Проблема війни і миру в літературі ХХ століття

На початку ХХ століття Європа поклала величезні надії на майбутнє. Всі очікували змін, знищення міщанських цінностей та старої політичної системи, чекали народження на її уламках нового, енергійного світу. Однак ніхто і гадки не мав, що весь ентузіазм молодого століття виродиться в жахіття воєн, революцій і голодоморів, жертвами яких стануть десятки мільйонів життів. На ці катастрофи людство відгукнулось екзистенціальним світоглядом, головні риси якого – відчуття страху і відчаю, переконаність в абсурдності буття і неминучості страждань.

Наслідком пережитих катастроф і втрати моральних орієнтирів стала поява в європейській літературі теми *"втраченого покоління"*. До цього покоління належало багато видатних письменників, яких зачепили події Першої і Другої світових воєн і які писали про своїх сучасників – звичайних людей, що стали не лише свідками, а й мимовільними учасниками жаклих трагедій.

Темі антигуманної сутності Першої світової війни присвячені твори видатного німецького письменника Еріха Марії Ремарка. Антивоєнний пафос звучить і в романах Ернеста Гемінгвея.

Друга світова війна постала в центрі уваги Генріха Белля. Тему трагічної долі людини на війні порушував відомий німецький драматург Бертольт Брехт. У той рік, коли почалася Друга світова війна, він із сарказмом зауважував: *"Письменники не можуть писати з такою швидкістю, з якою уряди розв'язують війни: адже, щоб творити, потрібно – думати..."*.

Друга світова війна в європейській поезії

Уже минуло понад **75** років із дня закінчення Другої світової війни, яка принесла людству численні жертви й руйнування. Війна... страшне слово... Хоч би скільки книжок було написано про Другу світову війну, мабуть ніколи не настане час, коли можна буде стверджувати, що вже досить сказано. Письменники, художники, музиканти звертаються у своїх творах до теми війни, щоб залишити в пам'яті події, які розкривають велич перемоги народу у цій страшній битві. Війна страшніше, ніж смерть, тому що смерть – неминуче природне явище, а війна - страхіття, викликане злему волею інших людей.

Це не просто – говорити про війну, що йде по землі, що перевіряє кожного на міцність: чи встоїть, чи витримає, чи захистить Вітчизну? Але набагато складніше – говорити про людину, яка протистоїть цій війні.

Одним з таких людей є відомий єврейський німецькомовний поет Пауль Целан. Але подарувала світу цього митця Україна. Літературні критики називали його "магом поезії другої половини ХХ століття", творцем "абсолютного вірша", винахідником "мови оніміння", майстром "ілюзії мови", "сліпучою поетичною кометою Галлея", "поетом III тисячоліття" тощо. Він був лауреатом літературної премії міста Бремен (1958) і Бюхнерівської премії (1960).

Віхи життя й творчості Пауля Целана

Пауль Целан (справжнє ім'я – **Пауль Лео Анчель**) – єврейський німецькомовний поет і перекладач. Він народився **23 листопада 1920 р.** в єврейській німецькомовній родині румунського підданства в **Чернівцях**. Це місто після розпаду **1918 р.** Австро-Угорської імперії відійшло до Румунії, тож у Чернівцях було унікальне поєднання етносів, релігій, культур і мов. З **1926 по 1930 рік** Целан відвідував спершу початкову школу з німецькою мовою навчання, потім єврейську народну школу, з **1930 по 1938 рік** відвідує греко-латинську гімназію з румунською мовою навчання і, нарешті **"Ліцей великого воєводи Михая"** (нині Чернівецька гімназія № 5, раніше ЗОШ № 23), у якому він навчався протягом 1934 – 1938 років. У "Ліцеї" поруч із німецькою, викладали давньогрецьку, латинську, англійську, французьку та румунську мови. Тому не дивно, що Пауль став справжнім

поліглотом і згодом талановитим перекладачем. Обдарований учень мав тут усі можливості для розвитку своїх мовних і літературних здібностей. Вже тоді хлопець почав потайки писати вірші. 1938 р. Целан вступив до Підготовчої медичної школи французького міста **Тур**, однак навчання перервала Друга світова війна і він змушений був повернутися додому, де продовжує навчання в Чернівецькому університеті, займаючись романською філологією.

Проте війна докотилася й до Чернівців. **1941 року** місто окупувають німецько-румунські війська, і сім'я Целана потрапляє до єврейського гето. Наступні три роки Целан виживав в обстановці безупинного жаху й постійного страху за життя. У той період він втратив майже усіх рідних і залишився в живих лише завдяки випадковості. Через деякий час батьки поета були депортовані до концтабору, звідки вони вже не повернулися. Сам Пауль Целан потрапляє до румунського трудового табору на примусові дорожні роботи, де, незважаючи на страшні умови, залишається живим.

Однак радянські порядки, встановлені в Чернівцях після перемоги над Гітлером, Целанові не сподобалися, тому на початку **1945 року** він перетнув радянський кордон і відновив румунське підданство й оселився в Бухаресті. Саме тут вперше на літературній арені з'явилося ім'я Целана: у **1947 році** в авангардистському часописі "**Агора**" надруковано три вірші, підписані новим, нікому ще невідомим прізвиськом – **Целан**: німецьке написання свого прізвища, "**Ant-schel**", Пауль переробив у псевдонім **Zelan**, але пізніше писав його на французький лад **Celan**. У тому ж році часопис "**Contemporanul**" надрукував "**Фугу смерті**" в перекладі румунською під назвою "**Tangoul Mortii**" (Танго смерті).

Невдовзі поет відчув політичний дискомфорт і в Румунії, де також встановився тоталітарний комуністичний режим, тому в 1947 році він доклав зусиль та імігрував до Австрії. Як нащадок громадян Австрії і жертва **Голокосту**, Целан автоматично отримав австрійське громадянство.

Голокост (у перекладі з грец. – спалений цілком) – масове знищення етнічних та соціальних спільнот Європи протягом **1933-1945 рр.** У роки війни нацисти створили 22 табори смерті. Один із найвідоміших і найстрашніших – **Освенцім** (нім. Аушвіц).

У Відні у Целана вперше з'являються друзі й однодумці: молода літераторка Інгеборг Бахман, художник-сюрреаліст Едгар Жене, видавець журналу "**План**" Отто Базиль, які фінансово допомогли Целану видати його першу книгу віршів "**Пісок з урн**" (1948 р.), яку пізніше він знищив через велику кількість змістовних помилок.

На частині території Австрії усе ще перебували радянські війська, і Целан у **1948 році** переїхав до Парижа, оселився в будинку франко-німецького поета Івана Голля й вивчав германістику й мовознавство в знаменитій Сорбонні, де став доцентом після отримання наукового ступеня. Згодом Целан одружився з талановитою художницею-графіком **Жизель де Лестранж** (вона – найкращий ілюстратор його творів); у них народився син **Ерік**. У Парижі поет прожив до кінця життя на правах іноземця з постійним проживанням, не претендуючи на французьке громадянство.

1955 року виходить нова збірка поезій "**Від порога до порога**". Швидко здобута популярність, письменницькі та перекладацькі гонорари забезпечували йому пристойний рівень прибутків. У Парижі поспіль з'явилися його поетичні збірки: "**Мак і пам'ять**"(1952), "**Від порога до порога**"(1955), "**Мовні ґрати**"(1959), "**Диктат світла**"(1970), "**Рештка снігу**"(1971) та ін. Однак його душу невпинно ятрили потрясіння часів війни. Апокаліптичний жах пережитого й повна людська самотність у світі не відпускали Целана і зрештою підкосили його.

20 квітня 1970 р. Пауль Целан зробив фатальний крок у Вічність, кинувшись у Сену із того самого моста Мірабо, які так талановито оспівав Гійом Аполлінер у своєму вірші "Міст Мірабо".

Українською мовою німецькомовні твори Пауля Целана перекладали Микола Бажан, Михайло Орест, Василь Стус, Марина Новикова, Михайло Білорусець, Петро Рихло.

Українським поціновувачам поезії на еміграції ім'я Пауля Целана вже **1953 року** відкрила німецька письменниця **Елізабет Коттмаєр**, дружина поета-емігранта Ігоря Костецького. На сторінках українського часопису "Пороги", що видавався в **Аргентині**, було надруковано українською мовою її статтю "**Поетична творчість Павла Целяна**" з великими цитатами віршів поета. Статтю і поетичні цитати переклав поет **Юрій Тис** (Крохмалюк), а **Оксана Драгоманова** здійснила чи не перший переклад з Целана – відтворивши українською мовою його "**Смертну фугу**". Ця поезія за словами Елізабет Коттмаєр стоїть у центрі "**чорної книжечки**" (Місячник літератури, науки, культури "Пороги", Буенос-Айрес, 1953. – № 48-51. – С. 33-37).

На Батьківщині поета, у Чернівцях, досі продовжують вшановувати пам'ять Пауля Целана: на його колишній оселі висить пам'ятна дошка.

"Фуга смерті"

Відомий німецький філософ Теодор Адорно заявляв, що *"писати вірші після Освенціма не можливо"*, але вірш **"Фуга смерті"** саме показує, що поезія "після Освенціма" можлива й показує, про що вона може говорити після жахів масового знищення людей.

Вірш **"Фуга смерті"** Пауль Целан написав наприкінці Другої світової війни. Перший його друк румунською мовою був здійснений 2 травня 1947 року в журналі **"Contemporanul"** під назвою **"Танго смерті"**, але згодом поет надав перевагу назві **"Фуга смерті"**. Тоді людство із якимось заціпенінням починало усвідомлювати увесь жах гітлеризму. Жахало усвідомлення сюрреалістичних картин, що їх солдати антигітлерівської коаліції спостерігали в таборах смерті, де винищення людей було поставлено на промислові рейки. Побачене у фашистських катівнях трагічно позначилося на всій подальшій творчості поета – трагічній за змістом і сумній за настроями.

"Фуга смерті" – один з найвідоміших творів про трагедію Голокосту, написаний **1948 року** й перекладений багатьма мовами. Він є не лише *"найвідомішим прикладом поезії Голокосту"*, але й *"найбільш відомим віршем класичного модернізму"*.

Першим, хто переклав вірш українською мовою, був відомий український поет Микола Бажан.

Фуга – поліфонічний музичний твір, у якому тема (або кілька тем) почергово варіюється в усіх голосах, послідовно повторюється кількома голосами.

"Фуга смерті" стала емблемою Другої світової війни у поезії так само, як **"Герніка"** П. Пікассо – в образотворчому мистецтві (*Тема картини, виконаної в манері кубізму й чорно-білій палітрі, – бомбардування гітлерівцями баскійського міста Герніка, яке сталося у квітні 1937 року. Тоді Герніці загинуло до 1650 мешканців і близько 900 були поранені. За словами очевидців, тих, хто намагався втекти з-під бомб, обстрілювали з бортових кулеметів*).

Першим поштовхом до створення вірша **"Фуга смерті"** стала зустріч Пауля Целана з поетесою **Розою Шерцер-Ауслендер**, яка подарувала йому свою поетичну збірку **"Райдуга"**, що вийшла **1939 року** в Румунії. Її перший вірш **"У життя"** містив метафору *"чорне молоко"*, яка припала Целану до душі, і він скористався нею.

Спочатку вірш **"Фуга смерті"** з'явився у румунському перекладі **1947 року** і супроводжувався коментарем редактора, котрий стверджував, що його текст ґрунтується на конкретних фактах. Через рік вірш був надрукований у збірці **"Пісок із урн"**, але відомим став лише після опублікування у збірці **"Мак і пам'ять"** 1952 року.

Художнє новаторство митця

Творчість Целана розвивалася під впливом французького символізму й сюрреалізму. Літературна критика вважає П. Целана найвизначнішим австрійським поетом ХХ століття й одним із найкращих європейських ліричних поетів повоєнного часу, творцем *"абсолютного вірша"*, винахідником *"мови оніміння"*, майстром *"ілюзії мови"*.

Поетичне новаторство Целана безсумнівне, особливо помітне воно в способі художнього мислення та в мовній площині. Оголоюючи слова до кристалічної структури, розчленовуючи їх на семантичні атоми, активізуючи архаїчні значення й продукуючи парадоксальні неологізми, удаючись до алогічних образів, еліптичних стягнень, анаграм і т. ін., Целан дав нам нову поетичну метамову, значення якої повною мірою не досягнуто донині. Безперечно, що такі радикальні методи аж ніяк не сприяли доступності віршів Пауля Целана, але водночас вони заохочували до інтерпретації цієї поезії представників різних наукових галузей.

Провідні мотиви й образи та їхня роль у творі

Назва твору символічна, а композиційно вірш – як класичний музичний зразок фуги **Й. С. Баха**. За таким принципом побудовано целанівський вірш: лірична оповідь у ньому кружляє в колі тих самих тем. Однак слово фуга, винесене у назву вірша, не лише пояснює жанр твору: воно породжує довкола себе додаткове коло асоціацій, передусім пов'язаних із контекстом німецької

культури. Для посилення емоційного впливу Пауль Целан використовує форму музичної фуґи. За цим принципом побудовано також композицію Целанової "**Фуґи смерті**". Особливості синтаксису поезії підкреслюють її музичну організацію: позбавлений знаків пунктуації, текст плететься, створюючи скорботну мелодію, у якій різні голоси сприяють розвитку та посиленню основної теми. Як і музичний твір, "**Фуґа смерті**" викликає передусім емоційні переживання, шок, і тільки потім читач намагається усвідомити значення образів, асоціації, які вони викликають. Саме за цими асоціаціями визначають тему, мотиви твору.

Головний мотив вірша: **образ молока**, але це не життєдайний напій, а гірка чарка долі, яку мусять випити євреї. **Метафора чорне молоко** побудована на **оксюмороні** – парадоксальному сполученні протилежних за значенням образів (**чорний колір** – **білий колір молока**). З **образом молока** тісно пов'язаний **образ могили**, який є його послідовним продовженням на початку вірша й потім відтворюється ще 4 рази. Образ **могили** в повітрі пов'язаний із **масовим спаленням** в крематоріях концтаборів. Із образу-символу могили уточнюється місце дії, сама дія над в'язнями.

У вірші "**Фуґа смерті**" Пауль Целан засобами різних видів мистецтв спробував передати трагедію Голокосту. Образи його не мають однозначного трактування, тому що поет змушений був визнати: вимовити, знайти відповідні цій трагедії слова поезія майже не здатна.

Головні образи: **ми** (євреї), **він** (майстер, чоловік, що змії приручає), **Маргарита** (улюблений жіночий образ німецької літератури, символ краси, жіночності, кохання), **Суламіф** (символ єврейської жінки, краси, культури), **могила**, **молоко**. Проблему рівноцінності двох видатних культур окреслено у вірші місткою паралеллю, у якій водночас порівнюються й протиставляються образи **Маргарити** й **Суламіф** – двох уособлень жіночого кохання, двох натхнених поетичних створінь німецького та єврейського духу, отже, двох символів відповідних національних культур. **Антитеза** кольору жіночого волосся вияскравлює аномальну ситуацію, коли ствердження цінності однієї нації та її культури має обов'язковою умовою знецінення іншої – таке знецінення, яке на практиці обертається на знищення народу.

Золотокоса **Маргарита** з листів начальника табору осяяна ореолом очевидних асоціацій із **Гретхен** – героїнею гетевського "**Фауста**". Завдяки цьому ореолу її образ виростає у символ німецької жінки, німецької культури, Німеччини. Золотаве волосся – це усталений у німецькій фольклорній та літературній традиції елемент жіночої краси; воно характеризує її майже шаблонно як німецьку ознаку. Попелясте волосся **Суламіф** читач сприймає і як метафору сивини, якою забарвилася волосся єврейських дівчат та матерів за часів панування Третього Рейху, і в дослівному значенні – як попіл, на який це волосся перетворилося у печах нацистської фабрики смерті. Із сукупності дослівного й переносного значень цього образу постає трагедія єврейського народу.

Галерея

Пабло Пікассо "Герніка", травень 1937 рік

Освенцім (нім. Аушвіц)

Домашнє завдання: прочитати за підручником ст. 176 - 180

<https://shkola.in.ua/1109-zarubizhna-literatura-11-klas-kovbasenko-2019.html>

Відеоурок: <https://www.youtube.com/watch?v=SPjbES6wj1U>